

Левківська К. В.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри

іноземних мов і новітніх

технологій навчання

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

ЗМІСТ І СТРУКТУРА КАТЕГОРІЇ «ОСВІТНІ ЦІННОСТІ»

Окремим видом цінностей особистості є освітні цінності, які складають основу категоріального апарату нашого дослідження. Історично склалося так, що освітні характеристики цінностей стали вивчатися у зв'язку з проблемою цінності людських знань як суспільної потреби (Ф. Бекон); як особливості характеру людини (Т. Гоббс); як вродженої здібності (Р. Декарт); як основи моральності (Б. Паскаль); як чинника удосконалення людини (Б. Спіноза).

У вітчизняному соціумі цінності освіти завжди займали особливе місце.

Освіта протягом останніх двох століть стала виявляти себе як певний «соціальний ліфт», який, на думку П. Сорокіна, дає можливість соціальної мобільності й соціальної адаптації в змінних умовах соціального середовища [7]. Проте науковці справедливо зазначають, що переходячи в ринкові умови, освіта втрачає свої ціннісні ознаки і стає товаром. У цьому виявляється суперечність між декларованим аксіологічним потенціалом освіти й реальним становищем соціального інституту освіти в сучасній Україні.

Освіта як цінність, як зазначає Т. Фомічова, детермінується ставленням суспільства до освіти як соціального інституту, до того, особистість якого рівня і змісту освіченості необхідна суспільству на даному етапі розвитку [8]. На важливості освіти як суспільної цінності наголошував голова міжнародної комісії з питань освіти Жак Делор, який підкреслював місце освіти як загальнонаціональної цінності в кожній країні [3].

Головними чинниками, які визначають сутність та роль освітніх цінностей в суспільстві, на нашу думку, є такі:

- 1) історичні чинники, які визначають особливості історичного розвитку того чи іншого соціуму та рівень розвитку суспільства на даний момент часу;
- 2) соціальні чинники – як такі, що детермінують значення та роль освітніх цінностей для даної соціальної групи, прошарку;
- 3) соціально-економічні чинники, від яких залежить місце і роль соціального інституту освіти в умовах ринкової економіки;
- 4) культурологічні чинники, що означають зміст та значення освітніх цінностей у соціумі залежно від рівня розвитку культури у ньому.

Отже, на наше глибоке переконання, дослідження категорії освітніх цінностей потребує реалізації міждисциплінарного підходу, враховуючи науковий доробок філософії, соціології, психології та педагогіки.

З огляду на зазначене вище, освітні цінності можуть бути як актуальними, такі і потенційними. Так, Д. Кияшко зазначає, що актуальними цінностями для учнів та студентів, за результатами емпіричного дослідження, виступають прагнення підвищувати рівень власної освіченості з метою особистісного розвитку, а також особистісний престиж як прагнення до того рівня освіти, який може бути адекватно оцінений суспільством [6].

Специфіка розвитку освітніх цінностей в умовах сучасного українського суспільства полягає у тому, що наш соціум може бути окреслений як аномійний, тобто в ньому відсутнє слідування соціальним нормам, а значить, ускладнені процеси продукування цінностей [2]. У процесі соціальної аномії відбувається руйнація базових етичних норм, певні соціальні групи перестають асоціювати себе з суспільством; соціально декларовані зразки поведінки не приймаються, а конвенціональні засоби досягнення поставленої мети замінюються власними, створюючи систему індивідуальних псевдо цінностей. Означена ситуація стосується, на нашу думку, насамперед, молоді і дітей; тому місце і роль освіти в системі суспільних цінностей постійно змінюється, а прошарок маргіналізованого населення зростає, що впливає і на аксіологічні характеристики освіти.

Г. Єлизарова пропонує визначати освітні цінності як певні уявлення, які є загальноприйнятними, усвідомленими чи несвідомими стандартами для всіх учасників освітнього процесу. Вони ґрунтуються на відповідності конкретним освітнім цілям, способам їх досягнення, а також моделям поведінки; завдяки освітнім цінностям визначаються якості та характеристики особистості, яка навчається [5, с.16.].

Міждисциплінарний підхід до аналізу освітніх цінностей дозволяє дійти висновку про те, що освітні цінності:

а) є підсистемою загальної системи цінностей в українському суспільстві і знаходяться в тісному взаємозв'язку з іншими культурними, суспільними, загальнолюдськими цінностями особистості;

б) мають чітко виражений соціальний характер, оскільки залежать від реального стану освіти в українському соціумі;

в) забезпечують здатність особистості до саморозвитку й мають певні станові характеристики, тобто співвідносяться з соціальними характеристиками конкретного прошарку чи соціальної групи;

г) в їх сутності закладені освітні потреби й освітні інтереси кожної особистості та соціальної групи, яку вона представляє.

О. Газман пропонує класифікувати освітні цінності на такі основні групи:

1) смисложиттєві – розвиваються під впливом мікрооточення дитини, насамперед, сім'ї, і мають яскраво виражений термінальний характер; основними функціями цієї групи цінностей є самореалізація, самовираження особистості;

2) предметно-практичні – пов'язані з окремими видами трудової діяльності особистості і характеризуються як інструментально-прикладі; їх функціями є стабілізаційна, пов'язана, насамперед, зі статусом особистості в економічному просторі, а також репродуктивна, пов'язана з відтворенням;

3) соціально-комунікативні – представляють соціально-статусні позиції особистості; вони можуть бути як термінальними, так і

інструментальними і впливають на інтеграцію індивіда в суспільство, його загальну соціалізацію [1].

Виходячи з аналізу наукової літератури, можемо сформулювати висновок, що освітні цінності – це узагальнені, соціально обумовлені реальні прагнення та орієнтації особистості, які виступають як установки, стереотипи групової та індивідуальної освітньої діяльності і відображають соціальні норми й ідеали в освітній сфері.

Долучаємося до думки О. Дунаєвої, яка вважає, що за структурою освітні цінності [4] є ядром освітнього простору (на інституційному рівні та рівні окремого навчального закладу) і включають:

- 1) цінності учасників освітнього процесу: педагогів, учнів, управлінців;
- 2) цінності-норми самого соціуму, які впливають на загальний соціокультурний розвиток освітнього простору.

Г. Єлизарова вважає, що основними характеристиками цінностей учасників освітнього процесу є здатність до самостійного набуття знань та професійної майстерності (для педагогів), вміння рефлексувати власну діяльність – учнем чи педагогом, відповідальність перед іншими учасниками освітнього процесу, оптимістичне сприйняття оточуючого соціального простору [5, с.16].

Таким чином, аналіз категорії «освітні цінності» дає можливість визначити їх як об'єкт реалізації потреб та інтересів суб'єкта освітнього процесу; як результат діяльності сфери освіти, який здійснює роль повсякденного орієнтира в навчально-виховній діяльності та в соціальному середовищі у вигляді ставлення учня/вчителя до себе, оточуючих людей, явищ, процесів і предметів оточуючого світу.

Список літератури:

1. Газман О. Новые ценности в образовании / О.Газман. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/117>.

2. Грачева Г. В. Формирование ценностных ориентации современной российской молодежи в сфере образования / Г. В. Грачева : Дисс. . канд. социол. наук. – М., 1999. – 286 с.
3. Делор Ж. Образование : сокровище / Ж. Делор. – ЮНЕСКО, 1996. – 46 с.
4. Дунаева Е. Социальная неопределенность как характеристика образовательного пространства молодежи / Е. Дунаева // Знание. Понимание. Умение. – 2008. – №1 (2).
5. Елизарова Г. В. Новому образованию – новую систему образовательных ценностей / Г. В. Елизарова // Вестник Герценовского университета. – 2010. – №9. – С.14-17.
6. Кияшко Д. Ю. Життєві цінності в юнацькому віці: результати емпіричного дослідження / Д. Ю. Кияшко // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – Т. XIV. – Ч.2. – 2009. – С.158-167.
7. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин [Общ.ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов. Пер с англ.]. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
8. Фомичева Т. В. Образовательные ценности молодежи в российском трансформирующемся обществе: социологический анализ / Татьяна Владимировна Фомичева : Дисс ... канд.социол.н. : 22.00.04 – социальная структура, социальные институты и процессы. – М., 2001. – 206 с.